

"כמו לפסוע שלוש פסיעות לאחור בתפילת שמונה עשרה": שיחה עם אבי דבוש

טלי סגל

השיחה עם אבי דבוש נערכה בעקבות פרסום ספרו **מרד הפריפריות: המדריך למהפכה הנחוצה בחברה הישראלית** (הוצאת פרדס, תשפ"א 2021). זהו ספר דק, עצי בסגנונו – עתיר נתונים, מספרים, עובדות, נעדר תיאורים וממעט בחיויים. כתיבה לא ממוארית, אין בו תיאור אישי ביוגרפי אלא מצומצם מאוד. על כריכת הספר נכתב: "אבי דבוש נולד וגדל באשקלון, במשפחה מזרחית, ימנית ודתית. הוא למד בישיבות והדריך בבני עקיבא. עסק בחינוך והוביל מאבקים חברתיים רבים". הספר הוא הצעה לסדר חדש (מרד! מהפכה! כאמור בכותרת ובכותרת המשנה) בחברה הישראלית, סדר חברתי, צודק, שוויוני והוגן. מטבע הדברים הללו, מוקדש בו פרק לחינוך בישראל.

הפגישה עם אבי דבוש התקיימה בביתו בשדרות, שעה בלבד מתל אביב. שדרות יפה ומאירת פנים, הרחובות נקיים, השכונות נעימות, קל להתמצא. אבי שמח ונכון לחלוק את תפיסת עולמו עם כל קהל. חשיבות מיוחדת הוא מעניק לשיחה עם אנשי החינוך. השיחה היא סטרוקטורה מרכזית בתפיסתו, מושג שחוזר פעמים רבות בפגישה, היא דרך, היא מתודה, ביטוי לתפיסת עולם הומניסטית, דיאלוגית. במהלך השיחה עולים שמות של נשים, מנהיגות ומנהיגים מקהילות שונות ומגוונות, שעמן נמצא דבוש בדיאלוג מתמשך: סמנכ"ל מעין החינוך התורני של ש"ס, נציגת הבית היהודי בשדרות, מנהיגות בדואיות בנגב, חבר הכנסת לשעבר דב חנין, חבר הכנסת איימן עודה ועוד רבים.

קרוב ורחוק, מוכר ולא מוכר

אני שואלת את אבי לגבי הסגנון הדק, הצנום והלא אישי של הספר.

הולדתו של הספר היא פרי המחשבה לייצר 'ספר לצעירים' (כדוגמת אלה שכתב הסנאטור האמריקאי ברני סנדרס), דימיינתי את עצמי צעיר בפרפריה שצריך לקבל את הנתונים, בתוך עניין והקשר. משהו קצר וקריא. ובמובן זה – "אני לא הסיפור". זה הולם את הפריפריה – הספר הוא מה שהוא – הוא לא מתחפש, לא מתייפיף. כמו הפריפריה.

בה בעת, זהו ספר קשה ונוקב ועצוב. העובדות, כפי שיובאו כמה מהן להלן, עומדות ומדברות בזכות עצמן, ואינן זקוקות לחיוויים ואילוסטרציות. הן מצביעות על אי-צדק גולמי, חותך.

אני מספרת לאבי שהנסיעה מתל אביב לשדרות ארכה שעה, משך זמן קרוב לזה הדרוש כדי להגיע במהלך היום מצפון תל אביב (סמינר הקיבוצים) לדרומה. אני שואלת אותו מהי אותה פריפריה שהספר עוסק בה, והיא כה קרובה.

הפריפריה היא ארץ מיתולוגיות. זורקים עליה המון דברים. כשאתה בעמדת חולשה, כשיש נתק, ולא ייצרת לעצמך סיפור מוביל ודומיננטי, אפשר לזרוק עליך הכול. עיירות הפיתוח הן דמיונות מהמון מקומות: סרטי בורקס, כתבות, פרסומות, מסעות בחירות.

כלומר, הפריפריה הישראלית במידה רבה, אינה נגזרת של מרחק פיזי מהמרכז, אלא מרחק מדומיין מנרטיב מרכזי, מייצוג. אבי עסוק מאוד בסוגיית הייצוג של המרחבים הישראלים השונים:

היום אנחנו בתת-ייצוג, ולא מיוצגים במרחב הפוליטי והאזרחי. בספר אני מציע לפתור את בעיית הייצוג של הפריפריה בחלוקה אזורית של הארץ ובחירות אזוריות, כך שנושאים פריפריאליים מהותיים יקבלו מענה. אלה נושאים שעשויים להיות משותפים לרהט ולשדרות, הגם שמדובר בקהילות חברתיות שונות מאוד.

מאיר גל (1997), **תשעה מתוך ארבע מאות**. תשעה עמודים בספר לימוד ההסטוריה של העם היהודי לפני קום המדינה מוקדשים להסטוריה מזרחית. באדיבות האומן.

ה"משקפיים" המעמדיים מרכזיים בתפיסת עולמו, מקבילה בחשיבותה לפוליטיקה של הזהויות. הוא טוען כי העיסוק בסוגיות תרבותיות-דיקטטיות (כלומר, מה ללמד) חשוב, אך מופרז לדעתו:

הייצוג המזרחי בתוכנית הלימודים בספרות הוא חשוב מאוד, זהו מטען של חוזק ושל כוח, ואולם בפערים הקיימים בתעודת הבגרות (כמה

זכאים בכל מקום), זה לא נושא ראשון במעלה בדחיפותו, ולפעמים הוא נהיה חשוב מדי אצל מי שנחשבים לפעמים האינטלקטואלים המזרחיים, וממוקם מעל השאלות הקיומיות הכלכליות, בעניין הזה אני עם עיניים מעמדיות-חברתיות.

יש לי לא מעט ויכוחים עם חבריי בשמאל שאומרים: "הפוליטיקה של הזהויות לא חשובה", וברור מי אומר את זה – מי שבהגמוניה, כשהוא לגמרי מחזיק בזהות ופועל מתוכה. לא רק שאני לא עיוור לכך, אלא גם בספר וגם בעשייה שלי זה מאוד נוכח. אבל יש לי ראייה מעמדית, אני רואה איך מגוון של זהויות נדחקות למעמדות כלכליים וחברתיים מסוימים; ויש לי רצון פוליטי, יש לי דמיון לעתיד יותר טוב, ולשם עתיד יותר טוב חייב להיות חיבור בין קהילות.

ייצוג אזורי, טוען אבי, קיים בכל הדמוקרטיות, ומייצר את "המקום שבו אנחנו עובדים ביחד". נציג שפועל ומייצג עניין אזורי ולא רק אינטרסים וצרכים של הרשות המוניציפלית המסוימת. מה גם שבישראל קיים פיצול בין ערי הפיתוח למועצות האזוריות והקיבוצים.

עם זאת החיבור בין הקהילות השונות, על בסיס אג'נדות משותפות, אינו פשוט, מפני שהזהות הקהילתית חשובה, הסיפור הייחודי שמספרת כל קהילה כזו הוא מקור לכוח ולתחושת שייכות.

אני מבין את המחויבות למאבק הקהילתי שנוכח בקבוצות שהסיפור שלהן מאוד חזק וקשה כמו אצל המנהיגות בדואיות בדרום, או במאבק של יוצאי אתיופיה, אם למנות שתי דוגמאות בולטות. רהט היא העיר הערבית השנייה בגודלה בארץ. עלינו לנסות לחפש מה משותף באופן מערכתי. יש לנו שיתופי פעולה עם מנהיגות בדואיות, שיש אצלן קול שאומר: "אצלנו הסיפור הכי קשה, אם אתם רוצים להיות שותפים שלנו – תצטרפו למאבק שלנו". אין ספק, במדרים הן צודקות: זו האוכלוסייה הכי ענייה. ויש קול שני, מי שאומר: "אנחנו מחויבים למאבק שלנו, אבל אנחנו גם חלק ממאבק משותף של הנגב".

הפריפריות הן כבר לא רק מזרחיות. הן תמיד היו גם ערביות, והן כוללות יוצאי אתיופיה, ברית המועצות לשעבר ועוד, ואוכלוסיות אלה נעשות

יותר נוכחות בעשייה הפוליטית. יש תשתית לחיבורים עם יוצאי אתיופיה ועם דוברי רוסית מסביב לאינטרסים משותפים. זו אולי קצת "פנטזיה ליברלית", אבל הצלחנו במאבקים האזוריים המשותפים לחבר אוכלוסיות שמסוכסכות הסטורית, כמו חברי מרכז ליכוד וקיצוצים. אלה הבזקים והבלחים של אפשרות ליצור קואליציה אחרת, סביב נושאים משותפים, כמו המאבק לדירור ציבורי, קרן למודרי אשראי, בית חולים שני בנגב, נושאים שיש לגביהם החלטת ממשלה שטרם יושמה.

ליצור שינוי רדיקלי בכלים רכים

בספר דבוש מביא את אבחנתו של המשורר והפעיל החברתי סמי שלום שטרית, בין ציר רדיקלי לציר מתון במאבק המזרחי – בין הפנתרים השחורים לדוד לוי. אני שואלת אותו היכן הוא ממקם עצמו במרחב הזה? הוא מתלבט, חושב רגע ועונה:

אני מבקש לנסות לייצר שינוי רדיקלי בכלים רכים. שיח. אני מאוד מאמין בשיחה. להבדיל מהפגנות והתארגנויות שאינן שיחה. הפוליטיקה שלנו לא משוחחת, כל אחד מארגן את הבייס שלו והוא צריך לצעוק כמו בתנועת נוער: מי צועק יותר חזק? השיחה היא המעשה הפוליטי הכי בסיסי, היא מניעה תהליכים, זו המשימה. דרך שיחה להגיע למשל למקומות של אותם קרוב לחמישים אחוז מתושבי שדרות שלא מצביעים בבחירות. השיחה היא המעשה הפוליטי הכי בסיסי והכי הומניסטי.

מרשימת השותפים לשיחה שאבי מזכיר במהלך פגישתנו עולה שכל אדם הוא שותף אפשרי, הניסיון הוא להיפגש עם כל הקהלים, לדבר, לשמוע.

חינוך וצדק חברתי

כאמור, פרק נפרד בספר הצנום עוסק בסוגיה החינוכית תחת הכותרת: "מה המרחק בין רמת השרון לשדרות? חינוך לפריפריות וחינוך למרכז". הפרק נפתח בנתון שדבוש היה רוצה שילמד בכל אחת מכיתות הסמינר, שכל סטודנטית הלומדת חינוך והוראה תדע אותו: בעלי תעודת בגרות מצטיינת ברמת השרון 24.5%,

לעומת חצי אחוז (0.5%) מתלמידי שדרות, רהט ואופקים. בהנחה שכולנו יודעים שאין חלוקת כישורים לימודיים וקוגניטיביים אחרת בין היישובים – ברמת השרון וברהט – זהו נתון קשה מאוד. פער של פי חמישים.

הנתון מצוי בהלימה להשקעות התקציב: 8,500 ש"ח משקיעה הרשות המקומית של רעננה בכל תלמיד, לעומת כאלפיים עד ארבעת אלפים בערי פיתוח, בלוד סביב אלף ש"ח. ילד ברהט מתקצב מהרשות בשבעה שקלים. דבוש מאמין כי הנתונים הגולמיים, העובדות כשלעצמן, מדברים בעד עצמם. אין צורך ללוות אותם בחיויים ובאילוסטרציות. כך נראה אי־שוויון מוסדי מובנה, עמוק, משמעותי בחינוך. זה אינו אי־שוויון מקרי ואקראי.

ב־2002 התחלתי ללמוד באוניברסיטת בן גוריון מדעי ההתנהגות. בקורס "מבוא לסציולוגיה" המרצה, פרופ' לב גרינברג, הראה לנו גרפים שעד היום טורדים את מנוחתי, אלה המחקרים של ינון כהן על ההסללה בחינוך: בשנות החמישים הייתה התפלגות מגוונת של ארצות מוצא והשכלה, ובתוך עשרים שנה, דור אחד בלבד, נוצרו שני מקבצים, מקבץ נמוך "מזרחי" ומקבץ גבוה – אשכנזי.

הגרפים האלה מראים את כוחה הבלתי נתפס של המערכת. אני מצפה שכל סטודנט לחינוך ידע את זה ושוזה יהיה חלק מהמשימה שלו. הסטודנטים לחינוך צריכים לראות את עצמם במתח הזה: בין היותם עובדי מדינה למעוררים למרד ולמהפכה. המתקנים החברתיים לטווח הקרוב והארוך הם מחנכים.

בעיית שוויון ההזדמנויות היא בעיה מהותית, עקרונית, זו בעיה של דמוקרטיה. ממשלת ישראל חייבת לייצר תוכנית חומש משמעותית לצמצום פערים ולחדול מהדיבור הריק על "הילדים של כולנו".

הנתונים המעמדיים הקשים אינם נוגעים רק לחינוך, הם גוזרים מי חשוף יותר לפיגועים: נוסעי תחבורה ציבורית, מי שמבלה בשווקים ובמסעדות עממיות, ומנגד – מי מרוויח מהסכמי השלום: השילוב של הפלסטינים בענפי כלכלה המאופיינים בשכר נמוך מאיים על פלח מעמדי מסוים באוכלוסייה. בספר אבי כותב: "שלום בעיניים פריפריאליות יהודיות, לא יכול לבוא ממקום מרוחק מהקולקטיב הישראלי והיהודי, או להתנשא עליו".

יהדות הומניסטית ואוניברסלית

בימים אלה דבוש לומד להסמכה לרבנות במסגרת מכון הרטמן ובשיתוף מכללת אורנים.

היהדות היא השפה שלי, זה המים של הדג. התורה, היהדות. הדג הוא אני. היום יש רצף חילוני-דתי, וקיימות אופציות של רבנות ליברלית, שאני יכול למצוא בה את מקומי.

אני חושב שהשפה של הדת היא מאוד חשובה. ככל שחולפות השנים, מתחנך לי שהזניחה המוחלטת של היהדות והציונות של השמאל זו טעות מאוד גדולה. זה "המגרש" גם בחיבור של יהודים וערבים. אנחנו שותפים באמונה דתית. בסופו של דבר השלום יהיה בין התנועות הלאומיות: הציונית והפלסטינית. הן אלה שיעשו את השלום. האמונה באלוהים משותפת לרוב אזרחי ישראל, יהודים כערבים, מיעוט קטן מאזרחי ישראל מגדיר עצמו כאוניברסלי. בית הכנסת הוא מקום בעל משמעות של קהילה, מקום התכנסות וקרבה בעל עוצמה גדולה. גם אם איננו מסכימים מהי יהדות ומהי ציונות – אדרבא, נמשיך להתקוטט על כך, אבל הן לא של בן גביר ולא של סמוטריץ שמבקשים לדבר בשמן.

"כמו שלוש פסיעות לאחור בתפילת שמונה עשרה"

כיום עומד דבוש בראש הארגון "רבנים למען זכויות אדם". בין הפעולות של ארגון זה הגנה על החקלאים הפלסטיניים בשטחים בעת עיבוד אדמותיהם ובעת מסיק הזיתים למשל.

זה מעשה יהודי מאוד, לעמוד מול היהדות של בן גביר, חשוב מאוד לא להפקיר את הזירה של הרעיונות התיאולוגיים, ושל התפיסה הדתית לרוח פרצים נוראית של עליונות יהודית, של מה שהיה כהנא, והיום נכנס ל"מיינ סטרים". יש זרמים פרטיקולריים חשוכים ביהדות אבל יש בה גם זרמים אוניברסליים מימי אברהם אבינו המתווכח עם אלוהים. כך אני קורא את ההתגלות וההשגחה היהודיות האמוניות, איך אנחנו יחד עם הפלסטינים, לא קרב על אדמת אבותינו – או אנחנו או הם, אלא בדיוק הפוך.

אנחנו צריכים לעשות את המאמץ לראות את מי שבחושך, ללכת אחורה שלוש צעדים כמו בתפילת שמונה עשרה, כל הזמן ללכת אחורה, לשמור על עיניים פקוחות. "ולא תוכל להתעלם".

לקריאה נוספת

- כהן, ינון (2006). פערי שכר לאומיים, מגדריים ואתניים. בתוך אורי רם וניצה ברקוביץ' (עורכים). *אי/שוויון (עמ' 339-347)*. אוניברסיטת בן-גוריון.
- דבוש, אבי (2022, 6 במרץ). הפערים בחינוך מתגלגלים לאקדמיה. *ישראל היום*.
www.israelhayom.co.il/opinions/article/8892325
- דבוש, אבי (2022, 24 באפריל). אסטרטגיה חדשה לחזית הדרומית. *ישראל היום*.
www.israelhayom.co.il/opinions/article/10298779